

אבות ובנים

לחץ האימהות

התורה מקדישה מקום רב לשיח האבות והאימהות. ראוי להקשיב בתשומת לב למה שנראה כפער גדול בהשתוקקות לבנים בין האימהות לאבות. בעוד שאצל האימהות, כמיהה זו ממוקמת בסדר עדיפות גבוה מאוד, אצל האבות, היא כמעט אינה מורגשת.

המילה "אָנְכִי" היא צופן העובר מדור לדור, מְשֻׁרָה לרבקה וממנה לרחל. שרה מתמרמרת על היחס המזלזל של 'הַגֵּר' אליה אחרי שהרתה, והיא מטיחה תלונה קשה באברהם:

"וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שְׂפָחֹתַי בְּחִיקָךָ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וְאֶקַּל בְּעֵינַיִךָ, יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ".
(בראשית טז, ה)

"ויתרתני על כבודי ומעמדי" אומרת שרה. "הסכמתי שתיקח את שפחתי לאישה כדי שאוכל להיבנות ממנה, ולא ציפיתי ליחס כזה מצידה, ואתה שותק ולא מתערב!". כמיהתה של שרה לבנים מתבטאת במילה "אָנֹכִי". "אָנֹכִי נָתַתִּי שְׂפָחֹתַי בְּחִיקָךָ" כלומר, כל כְּלִי וכל מהותי.

אחרי שרה, באה רבקה ובפיה ביטוי חריף יותר:

"...וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי".
(בראשית כה, כב)

הרמב"ן מפרש, למה לי חיים ומהות? כלומר, אם ההריון הזה לא יחזיק מעמד, למה לי חיים?

את הסדרה הזאת חותמת רחל, האומרת ליעקב:

"וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הִבֵּה לִּי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אָנֹכִי".
(בראשית ל, א)

כלומר, ללא בנים אני נחשבת למתה.

בניגוד לאימהות, שלחצו מאוד ובצדק, אצל האבות לא מצאנו נכונות מיידית להתפלל לה' בחזקה למימוש הבטחת ה' לזרע.

1. אברהם אבינו לא התפלל לפקידה בבנים.

2. ביצחק אמנם נאמר "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לְה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא", אך גם יצחק המתין עשרים שנה עד שעשה זאת, וגם זאת רק "לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ", כלומר לבקשת אשתו, ולא מפני שהוא ביקש זאת.

3. תגובתו של יעקב אבינו לדרישתה הפסקנית של רחל, הייתה חריפה:

"וַיִּחַר אֶף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר, הַתַּחַת אֵל־לְהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן?"

השאלה הנשאלת היא, מדוע? מה הדריך את עולמם של האבות?

■ משימה לביצוע

ה' הבטיח לאברהם ליצחק וליעקב פעם אחר פעם, כי ירבה את זרעם ולא ייספר מרוב.

האבות ידעו כי המשימה שייעד להם ה' בעולם, היא להוליד אומה שתישא עליה את שם ה', ותלמד את העולם את דרך ה'. האבות היו בטוחים, שמכיוון שזהו היעד שה' בחר, הוא ימצא את הדרך להבטיח שייוולדו בנים, והוא גם יקבע את הזמן הראוי. משום כך, אסור להקדים את המאוחר, פן תשובש התכנית האלוקית. בברית בין הבתרים, חותם ה' בפני אברהם על מסמך התחייבות.

"בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ נִתְּנִי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת..."

(בראשית טו, יח)

כדי שייוולד לאברהם בן שילך בדרכו הרוחנית ויהיה ראוי שיחול עליו שם ה', היה צורך שנים רבות. בשנים האלה התרחקו אברהם ושרה יותר ויותר מן האווירה האלילית שהייתה רווחת בארץ מוצאם, לטובת הזיכוך הרוחני של הזרע שייוולד.

בנקודת זמן מסוימת היה עליהם לאמץ אות משם ה', שהיא האות יו"ד שהתחלקה לשני ההי"ן אברהם ושרה. באותה נבואה, כרת ה' פעם נוספת ברית עם אברהם, והפעם כללה הברית את מצוות ברית המילה. רק מאותו היום שבו נימול אברהם, היה ראוי הילד שייוולד, לשאת עליו את שם ה' ואת בריתו.

שרה מצדה, לחצה והקדימה את הזמן על ידי מתן שפחתה לאברהם. התוצאה הסופית מן המהלך המוקדם של שרה לא היה מרנין. זה הסתיים בגירוש האמה ובנה ישמעאל, שבחר לא ללכת בדרכו של אברהם. זה גם הסתיים ביצירת האומה הישמעאלית שהייתה עוינת את עם ישראל לדורותיו.

נמשיך ביצחק אבינו.

התורה מדגישה:

**”וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתּוֹ אֶת רַבֵּקָה, בֵּית בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי, מִפְּדֵן אָרָם
אָחוֹת לְבֶן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה.”**
(בראשית כה, כ)

התורה האריכה ב'ייחוס' הזה של האבא בתואל והאח לבן, כדי לרמוז שהצד הזה של הייחוס עלול לפגום בזרע שייולד, ולא יוכל לחול עליו שם ה'.

לכן צריך להמתין זמן ככל שיידרש, על מנת שהרושם הזה יימחק. אחרי עשרים שנה רבקה לחצה, ויצחק הסכים להתפלל. **”וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לֵה' לְנֶכַח אִשְׁתּוֹ** (לבקשת אשתו)... **וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' ”**. מכאן אנו למדים, שההיענות של ה' לתפילת יצחק הייתה מיידית. מה הייתה התוצאה מן הלחץ הזה? נולד עשיו הרשע, שבחר להיות איש ציד מגושם.

התורה רומזת על הקשר הסמוי בין בית רבקה לבין עשיו.

**”וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פְּדֵנָה אָרָם אֶל לְבָן בֶּן בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אָחִי רַבֵּקָה אִמִּי
יַעֲקֹב וַעֲשָׂו.”**
(בראשית כה, ה)

הביטוי **”אם יעקב ועשו”** נראה מיותר לחלוטין. רש"י כותב – **”איני יודע מה מלמדנו”**. על פי האמור לעיל, הכתוב טורח להדגיש את הייחוס ללבן ובתואל כדי לרמוז, שבהקדמת הזמן נלכד עשיו ברשת השפעתם השלילית של לבן הארמי ובית אביו. את הסדרה נסיים ביעקב אבינו. ה' מבטיח לו בצאתו מבאר שבע:

”וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֶפְרַת הָאֲרָץ...”
(בראשית כח, יד)

רחל לוחצת על יעקב אבינו, באמרה: **”הֲבֵיאָה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי.”** יעקב למד מאבותיו לאן מוביל הלחץ, ובמיוחד כשהוא שווה זמן רב בביתו של לבן הארמי, חמיו הרשע. משום כך, הוא מגיב בחריפות **”וַיַּחַר אָף יַעֲקֹב בְּרַחֵל”**. לדעתו, חובה להמתין עד שה' יחליט כי הגיע הזמן.

למרות זאת, לא עמד יעקב נגד בקשתה של רחל לשאת לאישה את בלהה שפחתה, כדי שתלד על ברכיה, ותיחשב הלידה לרחל.

בעקבות העובדה שרחל לחצה על יעקב לשאת את בלהה לאישה, נוצר לחץ מקביל מצד לאה לתת את זילפה שפחתה ליעקב. הבנים שנולדו מן השפחות, היו מעורבים עד צוואר במכירתו של יוסף למצרים.

”... והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם.”
(בראשית לו, ב)

על פי פירוש הרמב”ן ולפי פשט לשון הכתוב, יוסף התרועע עם בני השפחות והביא את דיבתם (של בני השפחות) רעה אל אביו. הוצאת הדיבה גרמה לשנאה עזה גם מצד בני השפחות, ובסופה נמכר יוסף לעבד. שוב ראינו כי לחץ בטרם עת, מניב תוצאות לא רצויות.

▲ אמירת תודה

הרעיון הזה, שאבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, ראו בהולדת בניהם את הגשמת השליחות שהוטלה עליהם על ידי ה', מבאר קושי גדול מאוד בגמרא.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה להקדוש ברוך הוא עד שבאתה לאה (אשת יעקב) והודתו שנאמר (בראשית כט, לה): ”...הפעם אודה את ה'”. (ברכות ז)

הקושי הגדול הוא, כיצד ייתכן שאנשי מעלה, כאברהם ויצחק ויעקב, לא חשבו על הבעת תודה לה', עד שבאה לאה אשת יעקב?

התשובה נעוצה בהשקפת עולמם של האבות, שכל מה שהם קיבלו מאת ה' היה בעיניהם ככלי לביצוע משימתם הגדולה והחשובה, ולא כשכר על מעשיהם המופלאים.

כשמקבלים משימה חשובה לביצוע, לא אומרים: 'תודה', אלא 'כן אדוני!' אמנם, גם לאה ראתה בשלושת בניה הראשונים, שליחות, שמטרתה לחבר אליה את יעקב.

1. ראובן – ”...כי עתה יאהבני אישי”. 2. שמעון – ”שמע ה' פי שנואה אנכי”. 3. לוי – ”הפעם ילן אישי אלי”.

לעומת זאת, ביהודה, הבן הרביעי, ראתה לאה מתנה. לכן אמרה: "הפעם אודה את ה'".

לפי חשבונה, היה מגיע לה שלושה ילדים בלבד, שהם רבע משנים עשר השבטים. משום כך ראתה בבן הרביעי סוג של מתנה.

לאה גם ראתה את הבן יששכר כשכר על מעשיה – "נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי". (בראשית ל, יח) אם מקבלים שכר, אז בודאי יש לומר תודה.

■ שכר או שליחות

את היסוד הזה שאברהם הנחיל ליצחק וליעקב, לא לצפות לשכר וגמול על מעשיהם הטובים, אלא להקדיש את עצמם ואת חייהם קודש לה', כחיילים הממלאים את השליחות שמטיל עליהם בורא העולם, נוכל לראות ביתר בהירות, בדוגמה הבאה:

כאשר עבד אברהם ניצב בארם נהריים לפני לבן ובתואל, הוא סיפר בהתרגשות על השתלשלות האירועים שהביאוהו אל פתח ביתם. בין היתר הוא תיאר את הדו-שיח בינו ובין אדונו אברהם:

"ויאמר אל אדוני: אלי לא תלך האשה אחרי?"

ויאמר אלי: ה' אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך..."

(בראשית כד, לט)

נשים לב לתשובת אברהם כפי שהעבד מספר: "ה' אשר התהלכתי לפניו", כלומר היות ועשיתי הטוב בעיני ה', הוא ישיב לי גמול טוב וישלח את מלאכו שיוורה את הדרך הנכונה.

במילים אחרות, העבד קלט בטעות מדברי אברהם, שהוא מצפה לגמול ראוי עבור מעשיו הטובים.

במקור הדברים שונים בתכלית. אולי זו הייתה כוונת התורה בהקדישה מקום נרחב לתיאורי העבד כדי להדגיש את השוני בינו ובין אברהם אבינו.

נתבונן מקרוב בדברי אברהם עצמו.

"ויאמר אליו אברהם, השמר לך פן תשיב את בני שמה. ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי, ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר, לזרעך אתן את הארץ הזאת, הוא ישלח מלאכו לפניך..."

(בראשית כד, ו-ז)

כלומר, אני בסך הכול עבד נאמן לשליחות ה' אלוקי העולם. הוא לקחני, הוא דיבר אלי, הוא נשבע לי שייתן לזרעי את הארץ הזאת, הוא מחולל כל. הוא בודאי גם ישלח מלאכו ויצליח את השליחות שהוא רוצה בה.

אינני מצפה לשכר על מעשי, אלא אני מבקש לצייד אותי בכלים מתאימים כדי שאצליח בשליחותי לייסד עם ולאום, שילך בדרך ה' וידריך בה את העולם כולו. הכלים המתאימים הם מציאת אישה ראויה לבני, כדי שידבק בה' וארץ ישראל וימשיך בעוז את אשר החילותי.

זו הייתה המעלה המיוחדת של אבותינו הקדושים, שמעולם לא ביקשו גמול מאת ה' על מעשיהם הגדולים, אלא ביקשו להיות שליחים נאמנים ומסורים למשימות ולמטלות שבורא עולם הטיל עליהם לבצע. את הזכות הזאת ה' שומר לעם ישראל לעד ולעולם.

את המסר הזה מעביר לנו מדרש רבה בסגנונו המיוחד.

”אילו ביקשו אבות הראשונים שכר מצוות שעשו בעולם הזה מהיכן היתה זכות עומדת לבניהם אחריהם, הדא הוא דכתיב וזכרתי את בריתי יעקב”.

(ויקרא רבה בחוקתי לו)

